

«ДО БОГА ВИСОКО, ДО ЦАРЯ ДАЛЕКО, А ВОРОНЦОВ ПОМЕР»

→ 4

ОРІЄНТАЦІЇ ДЖАФЕРА СЕЙДАМЕТА

→ 6

№ 51-52
грудень 2019

КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ

ЗАГАЛЬНОДЕРЖАВНА УКРАЇНЬСЬКА ГАЗЕТА

літературно-художня, публіцистична

ПОЛІТИКА ХИБНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

ГОСТРЕ ПИТАННЯ

Ця неоднозначна фраза декілька разів лунала 11 грудня 2019 року в ДП «Кримський дім» під час круглого столу на тему: «Питання деокупації Криму в державній політиці України». Ініціаторами і модераторами заходу стали співкоординатори громадської спілки «Координаційна рада організацій вимушених переселенців з Криму» Андрій Щекун (ГО «Кримський центр ділового і культурного співробітництва «Український дім») та Ольга Скрипник (Кримська правозахисна група). І круглий стіл, і дослідження, яке презентувалося на зустрічі, були підтримані Посольством Великої Британії в Україні.

ІГОР СВІТЛИЧАНИН

Тож цілком логічно, що перше слово було надано представнику Посольства пані Шенон, яка зазначила, що наразі відбувається процес розробки урядової стратегії щодо Криму й дуже важливо, щоб у цьому процесі разом з представниками офіційних структур брали участь і представники громадян-

ФОТО ВРНЕСЛАВА ЮРЧЕНКА

ського суспільства, мешканці окупованого Криму та переселенці з Криму. Тільки за такої широкої участі можна здійснити повне забезпечення представництва прав кримчан – і тих, хто залишився зараз у Криму, і тих, хто переселився на материкову Україну.

За словами Андрія Щекун, проєкт триває вже третій місяць, і за цей час було здійснено моніторинг діяльності органів державної влади – Кабінету Міністрів України, Верховної Ради України щодо питань деокупації Автономної Республіки Крим та м. Севастополя. В цей період ГО «Кримський центр ділового і культурного співробітництва «Український дім», за підтримки редакції газети «Кримська світлиця», до органів державної влади було надіслано 17 запитів, де загалом було поставлено 56 запитань про те, що відбувається в інформаційній політиці, у сфері освіти, культури стосовно Криму. На сьогодні, на жаль, не всі від-

повіді отримано. «Принагідно хочеться відзначити, що до Міністерства культури, молоді і спорту України було надіслано 5 інформаційних запитів, де було 23 запитання у сфері інформаційної політики та культури. Відповіді на 3 з них Міністерство інформаційної політики, яке ліквідується, надіслало, а решту запитів Міністерством культури було проігноровано або перекваліфіковано в звернення, що, на нашу думку, було зроблено безпідставно, з метою не надавати нам відповідь. Звісно, ми будемо звертатися з цього приводу до правоохоронних органів, зокрема, до Прокуратури АР Крим», – наголосив Андрій Щекун.

Запитання, поставлені до органів державної влади у запитах, були сформовані з огляду на резолюції і завдання, що були поставлені перед Кабінетом Міністрів України, Верховною Радою України та іншими державними

органами на I та II всеукраїнських з'їздах вимушених переселенців з Криму ще у 2014 і 2015 роках. Результатом цих з'їздів було створення міжфракційного об'єднання «Крим», яке було сформовано в грудні 2015 року. Крім того, завдяки плідній і титанічній праці громадських організацій і активності організацій вимушених переселенців з Криму, які долучалися до цієї діяльності, навесні 2016 року було проведено комітетські слухання, а восени 2016 року і парламентські слухання, наслідком яких є Постанова ВР України №1602-VIII від 22 вересня 2016 року «Про Рекомендації парламентських слухань на тему: «Стратегія реінтеграції в Україну тимчасово окупованої території Автономної Республіки Крим та м. Севастополь: проблемні питання, шляхи, методи та способи». А 27 грудня 2018 року було видано ще один документ – Розпорядження Кабінету Міністрів України

№1100-р «Про схвалення Стратегії інформаційної реінтеграції Автономної Республіки Крим та м. Севастополя», яким передбачалося Міністерству інформаційної політики разом із заінтересованими центральними органами виконавчої влади розробити та подати у шестимісячний строк Кабінетові Міністрів України проєкт плану заходів щодо реалізації Стратегії, схваленої цим розпорядженням.

Опрацювавши відповіді, організатори дослідження дійшли висновку, що практично у кожній сфері, куди направлялися запити, спостерігається досить плачевна ситуація щодо реалізації законодавчих актів. Наприклад, на запитання до Міністерства освіти і науки України, чи здійснюється ним моніторинг сучасного стану в освітній сфері особливо щодо знищення україномовної освіти в Криму, відповідь була негативною. Така сама відповідь і на запитання, чи зверталось міністерство до правоохоронних органів, до Прокуратури АРК за фактом зміни освітнього процесу АР Крим, знищення україномовної освіти в Криму і чи відомо міністерству рішення міжнародного суду в Гаазі 2017 року щодо необхідності підтримки Росією україномовної освіти в Криму і відповідно чи зверталось міністерство на підставі цих документів до правоохоронних органів. Тобто стає очевидним, що Міністерство освіти і науки не займається цим питанням.

→ 2

ЛІТЕРАТУРА

СВЯТО ІНЖИРУ

→

8

ПОЛІТИКА ХИБНОЇ РЕАЛЬНОСТІ

НА ЧАСІ

З огляду на результати дослідження, можна констатувати, що наразі існує досить велика прогалина у державній політиці щодо кримського питання, адже дуже важливо, щоб держава робила ті кроки, які мусить робити саме вона.

Прикладом таких кроків, на думку Ольги Скрипник, було б скасування горезвісного Закону України «Про створення вільної економічної зони «Крим» та про особливості здійснення економічної діяльності на тимчасово окупованій території України», оскільки саме він досить суттєво вплинув на зв'язки з кримчанами, які мешкають в окупованому Криму, і на права внутрішньо переміщених осіб з Криму. Цей закон не створює жодних позитивних наслідків навіть з економічної точки зору, а з точки зору прав людини він їх тільки обмежив, враховуючи те, що всі кримчани визнані нерезидентами. На жаль, цей закон досі діє, хоча з цього приводу проводилось багато зустрічей правозахисних організацій з владою, але поки що жодних змін немає.

Присутній на круглому столі Андрій Сенченко, відомий кримський політик, керівник громадського руху «Сила права», у своєму виступі наголосив на не менш гострій проблемі: як дати зрозуміти людям, що мешкають в окупованому Криму і на вільній території, яким ми бачимо майбутнє воз'єднання? За якими правилами ми збираємося жити? Адже при деокупації певний відсоток населення почне робити спротив, саме через усвідомлення того, що до когось, може, будуть висунуті якісь претензії, проте українське законодавство на цю тему не дає чіткої відповіді. За словами пана Сенченка, «Сила права» вже давно розробила «Закон про відповідальність», який регулює відповідальність за злочини, які скоєні на окупованих територіях (це не загальнокримінальні злочини, а злочини специфічні) на користь держави-агресора проти своєї держави. Цей закон давно готовий, однак потрібно, щоб його ініціював президент.

Політикою створення хибних реальностей назвав державну політику щодо Криму у своєму ви-

ФОТО ВЕРТЕЛАВА ЮРЧЕНКА

ступі Юрій Смельянський, експерт з питань тимчасово окупованих територій «Майдану закордонних справ». На його думку, «Крим – це Україна» – це лише лозунг, і не буде він порожнім лозунгом тільки тоді, коли наповниться реальним змістом. На 6-му році війни говорити, що щось позитивне відбувається з точки зору формування і реалізації кримської політики можна лише тоді, коли є якийсь конкретний підсумок: не законопроект, а закон, ухвалений і покладений для реалізації, або прийнято якісь стратегічні документи тощо. На жаль, цього немає. Тому поки що нам тільки розказують лозунги, а в результаті ми маємо лише нега-

тань тимчасово окупованих територій та внутрішньо переміщених осіб України, зазначивши, що минулого року за проектами розпоряджень МТОТ було застосовано 15 пакетів санкцій щодо 145 юридичних і 65 фізичних осіб в абсолютно різних сферах: і щодо тих, хто будував Кримський міст, і щодо тих, хто будував газопровід Крим – Краснодарський край, і щодо тих, хто руйнував нашу культурну спадщину – археологів, безпосередньо фізичних осіб, і щодо іноземців, які брали участь у так званих виборах як спостерігачі, а також тих, хто постачав на військові об'єкти в Криму товари або послуги.

Наявність великих проблем в

ФОТО ВЕРТЕЛАВА ЮРЧЕНКА

тивні наслідки усіх цих 6 років з точки зору формування послідовної прозорої зрозумілої кримської політики щодо повернення Криму та його реінтеграції. На жаль, можна констатувати, що владі попередній і владі нинішній питання Криму не на часі. Тому треба консолідувати зусилля для формування тієї політики, яка необхідна для того, щоб хоча б відкривати горизонт просування до звільнення Криму.

Питання санкційної політики розглянув Сергій Мокренюк, начальник Управління з питань Автономної Республіки Крим та м. Севастополя Міністерства з пи-

освітній сфері, про що йшлося на початку обговорення, підтвердила і Валентина Потапова, керівниця Центру громадянської освіти «Альменда». Адже, на її думку, за ці п'ять років, що минули, ми, по-перше, починаємо втрачати зв'язок з молоддю Криму і, по-друге, чи є Крим сьогодні, через п'ять років окупації, українською територією для тих, хто не є кримчанами. «Саме у тій політиці, яку робить Міністерство освіти, ми і бачимо відсутність державної політики. Тому що за цей період відбулась досить велика освітня реформа, було ухвалено велику кількість документів,

пов'язаних з новою українською школою, проте там немає ані Криму, ані окупованих територій. Тобто через кілька років такої політики там буде повністю територія Російської Федерації, ментальність українців зникне. Тому відсутність ось цієї державної політики призведе до того, що самими українцями кримська тема підтримуватися не буде», – наголосила Валентина Потапова.

А той стан, який ми зараз маємо в культурній сфері в Криму, на думку Миколи Яковини, почесного президента Українського національного комітету ІКОМОС, це – замах на нашу ментальність, на нашу історичну пам'ять, спроба зачистити культурно-етнічне середовище, змінити його на користь ворога. Натомість наша держава, за його словами, поки що демонструє, насамперед в особі Міністерства культури, недоліки, вади та недопрацювання.

Йї остаточну жирну крапку в обговоренні відсутності державної політики України в питанні деокупації Криму поставив архієпископ Сімферопольський і Кримський ПЦУ Климент. 10 грудня, якраз напередодні проведення круглого столу, владика Климент вийшов під стіни Кабінету Міністрів України й оголосив безстрокове голодування через бездіяльність української влади у питанні захисту і збереження української церкви в Криму. «Усі питання, які я п'ять років ставив перед Міністерством культури, Кабінетом Міністрів України, і зараз ставлю щодо захисту релігійної свободи в Криму, захисту церкви, ставлю в площині законів, які б комплексно вирішили цю проблему. Суть питання: на території Криму є майно, яким розпоряджалася Верховна Рада Криму, місцеві органи самоврядування. Верховна Рада Криму припинила своє існування. Хто вирішуватиме долю цього майна? Хто прийматиме рішення щодо відчуження, оцінки, судових позовів? Російська Федерація мені заявляє, що я незаконно займаю майно, бо це є федеральне майно РФ. І я уже вкотре питаю уряд України, а що Україна може сказати на противагу, що держава може сказати? Чие це майно? Мені держава каже: воно нам не належить, бо Крим нам не належить, і ми нічого приймати не будемо –

Поки що нам тільки розказують лозунги, а в результаті ми маємо лише негативні наслідки усіх цих 6 років з точки зору формування послідовної прозорої зрозумілої кримської політики щодо повернення Криму та його реінтеграції. На жаль, можна констатувати, що владі попередній і владі нинішній питання Криму не на часі. Тому треба консолідувати зусилля для формування тієї політики, яка необхідна для того, щоб хоча б відкривати горизонт просування до звільнення Криму.

це відверті відповіді, які лунали в Міністерстві культури, це навіть зафіксовано на папері. Інше міністерство каже – механізму немає, законів немає, виникає запитання: а що ви робите вже майже 6 років? Тому, зважаючи на бездіяльність державних органів влади, я вдався до цієї акції – оголосив голодування. І вимагаю вирішення цього питання, яке б забезпечило гарантії безпеки вірян Православної церкви України в Криму, яке б зберегло Управління єпархії і Кафедральний собор, бо якщо не буде Управління і Кафедрального собору, говорити про те, що в Криму збереглося щось українське, не можна».

Висновок зустрічі, на жаль, невтішний. Цілком очевидно, що в усіх згаданих учасниками заходу сферах спостерігається повна відсутність державної політики щодо деокупації Криму. І тому, на думку присутніх, лише консолідована і системна робота усіх кримських громадських організацій та активістів зможе підштовхнути державні органи влади активніше і продуктивніше займатися кримським питанням. Для цього учасники круглого столу прийняли рішення навесні 2020 року провести III всеукраїнський з'їзд вимушених переселенців з Криму. Ще однією пропозицією стало створити Фонд деокупації Криму, подібний до Українського культурного фонду, де б на конкурсних засадах надавалися гранти для реалізації проектів щодо Криму і громадські організації мали б змогу змагатися. І бажано, щоб цей фонд був затверджений на державному рівні.

«НЕКАНОНІЧНА» КАПЛИЦЯ НА ЙМОВІРНОМУ МІСЦІ ПАЛАЦУ, АБО «БЕРМУДСЬКИЙ ТРИКУТНИК» ПОСЕРЕД СІМФЕРОПОЛЯ

ІСТОРІЯ І СУЧАСНІСТЬ

Закінчення

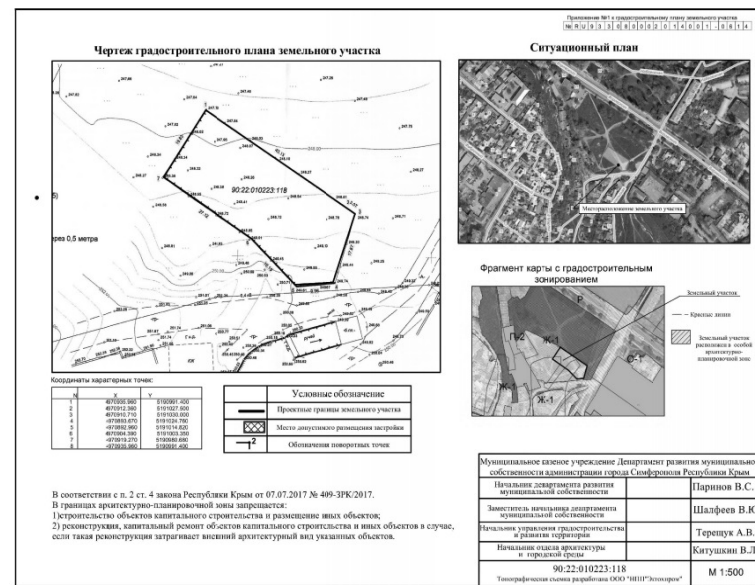
13 квітня 2018 року Руслан Бальбек повідомив, що розкопки на «місці палацу калги-султана» за рішенням «держкомітету з охорони культурної спадщини РК» були включені до переліку нових об'єктів культурної спадщини «республіки» – хоча очевидних підстав для цього не було: цей крок був продиктований гіпотезами.

СЕРГІЙ КОНАШЕВИЧ

17 квітня цю інформацію під час прес-конференції підтвердив В'ячеслав Зарубін, додавши, що «об'єкт» охороняється державою-окупантом і що його «відомство» обговорює з керівництвом КІПУ можливість проведення повномасштабної експедиції. «Знайдений фрагмент підвалин поки що не дає підстав вважати його палацом калги-султана, але виявлено добрий культурний шар. Однозначно можна говорити про те, що знайдено якусь частину забудови середньовічної Ак-Мечеті. Говорити про те, палац це чи ні, можна буде пізніше, коли буде проведено ширші розкопки», – сказав він.

18 квітня «міська адміністрація» на підставі звернення згаданого Ореста Шаярлієва від 13 лютого видала «постанову» про видачу містобудівного плану земельної ділянки площею 999 кв. м на вулиці Воровського, 21а. При цьому було вказано, що в межах ділянки об'єкти капітального будівництва та об'єкти, включені до Єдиного державного реєстру об'єктів культурної спадщини народів РФ, відсутні, а сама вона розташована у територіальній зоні забудови індивідуальними житловими будинками, відповідно дозволено її використання для індивідуального житлового будівництва не вище, ніж три поверхи.

5 червня у Музеї історії Сімферополя було презентовано виставку експозицію «Сімферо-

поль у світлі нових археологічних відкриттів. Результати розкопок на вулиці Воровського, 19-23»; за кілька тижнів директор «інституту археології Криму РАН» Вадим Майко повідомив, що археологічні розкопки на вулиці Воровського хочуть продовжити, для чого необхідне додаткове фінансування.

У середині жовтня археологи несподівано заявили: дані експертизи «інституту археології Криму РАН» стверджують, що культурний шар і об'єкти культурної спадщини на Воровського, 21а відсутні. «Щойно законний власник земельної ділянки спорудив паркан, тут-таки з'явилися супротивники забудови. Вони спробували довести, що саме на цьому місці та трьох суміжних ділянках колись стояв палац калги-султана, хоча достеменної інформації щодо розташування резиденції нема. Власники ділянки не полінувалися звернутися не лише до архіву, а й до археологів по офіційний висновок. Експертиза проводилася двічі з закладанням шурфів і локальними розкопками. І вперше, і вдруге висновок «інституту археології Криму РАН» однозначний: на ділянці культурний шар і об'єкти культурної спадщини відсутні», – повідомляла місцеві ЗМІ.

Втім, наприкінці листопада заступник голови «держкомітету з охорони культурної спадщини РК» Олександр Жаворонков під час прес-конференції заявив, що рішення щодо майбутнього статусу території «на місці палацу калги-султана» буде ухвалено після проведення повного обся-

гу розкопок. При цьому Руслан Бальбек висловив сподівання, що припущення кримських вчених підтвердяться й об'єкт буде визнано пам'яткою культурної спадщини, і оголосив захист території, на якій, згідно з припущеннями, розташовувався палац калги-султана, «досягненням російського Криму», додавши, що об'єкт «вже перебуває у реєстрі знову виявлених об'єктів культурної спадщини».

Під час досліджень власники ділянки виграли дев'ять «судових розглядів» щодо спорудженого паркану, а також «суд» щодо «законності права власності». «Ми живемо у сучасному світі й маємо робити об'єктивний вибір між будівництвом соціально важливих об'єктів чи пошуком малоімовірних слідів історичних подій», – переконували аудиторію кримські ЗМІ. Тим часом «прокуратура», «суди» та «управління архітектури і містобудування» вирішували, чи «законно» згадувану земельну ділянку було передано у приватну власність і чи можлива її забудова. Було заявлено, що на місці, де безуспішно шукали залишки палацу калги-султана, буде зведено якусь «соціально значущу споруду», а також каплицю на честь Пресвятої Богородиці, будівництво якої підтримав президент Асоціації грецьких громадських об'єднань РФ Іван Саввіді, представники «держради РК» та мешканці міста. Також, згідно з раніше опублікованою інформацією, будівництво каплиці на Воровського, 21а благословив митрополит Сімферопольський і Кримський (УПЦ

МП) Лазар. Незрозуміло, чому доручена йому епархія від цього благословення тепер відхрещується.

В принципі, вбачається одна причина, з якої благословення могло бути анульоване (якщо воно було). Якщо справді виявиться, що каплиця будується на місці палацу політичного діяча часів Кримського ханства, то з'ясувань з кримськотатарською громадою не уникнути. З іншого боку, якщо жодних залишків палацу нема, то з боку ситуація може виглядати так, що окремі кримськотатарські діячі вдаються до спроби завадити грецькій громаді у спорудженні каплиці. У будь-якому разі Сімферопольська і Кримська епархія УПЦ МП докладе всіх зусиль, щоб залишитись осторонь потенційного конфлікту. Виникнути він може не без участі кримської «влади», з якою ієрархи та служителі епархії (втім, як і «ДУМКС») за період російської окупації Криму співпрацюють вельми продуктивно – що має викликати певні питання на материковій Україні.

До слова, 30 вересня митрополит Лазар зустрівся в епархіальному управлінні з Еміралі Аблаєвим за участі Олександра Якушечкіна й Айдера Ісмаїлова; основними темами розмови стали діяльність і взаємний діалог учасників «міжконфесійної ради Криму "Мир – дар Божий"», питання збереження та зміцнення миру і злагоди на Кримському півострові, необхідність спільної протидії «поширенню тоталітарних деструктивних сект і псевдорелігійних екстремістських організацій», – до яких

В принципі, вбачається одна причина, з якої благословення могло бути анульоване (якщо воно було). Якщо справді виявиться, що каплиця будується на місці палацу політичного діяча часів Кримського ханства, то з'ясувань з кримськотатарською громадою не уникнути. З іншого боку, якщо жодних залишків палацу нема, то з боку ситуація може виглядати так, що окремі кримськотатарські діячі вдаються до спроби завадити грецькій громаді у спорудженні каплиці.

ФОТО З ВІДПЕЧАТКУ ДЖЕРЕЛ

російська влада може зарахувати ті чи інші релігійні організації, які не «коливаються разом із лінією партії», оголошуючи їх при цьому в ліпшому разі «нетрадиційними». Також митрополит УПЦ МП обговорив із муфтієм питання духовно-морального виховання молодого покоління, патріотизму (в російському ключі, ясна річ) молоді, її любові до рідної землі та почуття відповідальності за її майбутнє, а також зміцнення взаємоповаги та принципів добросусідства між конфесіями і культурами народів Криму (звісно, між тими, для яких Путін стоїть із Богом нарівні). Також обговорювалася ситуація в міському парку, де під час земляних робіт було виявлено людські останки (ймовірно, з давнього мусульманського цвинтаря), після чого роботи було призупинено, «правоохоронні органи» поінформовано, рештки передано на експертизу.

Чи йшлося під час зустрічі про пустир під Неаполем Скіфським – невідомо. Також нема можливості з'ясувати, чому залишки палацу калги-султана наполегливо шукають саме на Воровського, 21а, коли експерти стверджують, що його можлива локація налічує адреси 19-23. Незрозуміло, чому пошуки почалися саме у період російської анексії Криму, якщо дані, що вказують на можливе розташування палацу, датовані різними періодами ХХ і попередніх століть, і чому практично нікому не було діла до цього місця рівно до того моменту, поки не почалася його забудова?

РЕДАКЦІЯ ГАЗЕТИ «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ» ПРОДОВЖУЄ ДРУКУВАТИ ЦИКЛ АВТОРСЬКИХ СТАТЕЙ НА ТЕМУ СУЧАСНОГО СТАНУ КУЛЬТУРНИХ ПАМ'ЯТОК У КРИМУ ТА НЕОБХІДНОСТІ НЕВІДКЛАДНОГО УХВАЛЕННЯ ДЕРЖАВНИМИ ПОЛІТИКАМИ НАШОЇ КРАЇНИ РІШЕНЬ ДЛЯ ЗАХИСТУ ТА ЗБЕРЕЖЕННЯ КУЛЬТУРНОЇ СПАДЩИНИ УКРАЇНИ НА ОКУПОВАНІЙ ТЕРИТОРІЇ.

«ДО БОГА ВИСОКО, ДО ЦАРЯ ДАЛЕКО, А ВОРОНЦОВ ПОМЕР»

НАГОЛОС

Російська імперія приростала не лише сибірськими володіннями й океаном Північним. Шматочок Середземномор'я, такий екзотичний для людей з північних країв, приєднаний наприкінці XVIII сторіччя Кримський півострів вабив тодішню еліту Пітера і Москви. На цій, не схожій на безрадні середньоросійські пейзажі, землі вони прагнули створити нову Росію...

ВАЛЕРІЙ ВЕРХОВСЬКИЙ

Знать почала забудувати найгарніші місцини Південного Криму, не шкодуючи на це коштів. Генерал-губернатор Новоросії Михайло Воронцов був серед перших. Будівництво палацу графа Воронцова обійшлося, крім примусової праці підневільних людей (кріпаків і солдатів саперного батальйону), у дев'ять мільйонів рублів і тривало два десятиліття – з 1828р. до 1848 р.

За цей період змінилося кілька архітекторів: спочатку це були Франц Боффо (який перед цим спроектував для Воронцова палац в Одесі) і Томас Гаррісон, але згодом їх змінив Едвард Блор: історик, архітектор, реставратор, який працював для королівського дому Великої Британії. Англофільство Воронцова вплинуло на остаточний вибір архітектурного рішення. Блор, прихильник тюдоровського стилю, вирішив поєднати цей стиль з мавританським, що мало гарно виглядати на тлі кримських пейзажів і здійснив це напрочуд вдало. Цікаво, що Блор жодного разу не був на місці будівництва, і проектував палац, спираючись лише на плани місцевості, але споруда навди-

Воронцовський палац з південного боку

вовижу добре гармоніює з природним ландшафтом.

* * *

Найцікавіше архітектурне рішення сховано під землею: мало кому відомо, що це – єдина на території України будівля, плити фундаменту якої залиті свинцем – таким чином у ті часи будівельники запобігали руйнуванню під час землетрусу, адже небезпека сейсмічної активності у ті часи, як і нині в Криму, була і лишається високою.

Головний в'їзд палацу розташований з західного боку, він і справді західний у повному розумінні: круглі вежі, високі зубчаті стіни, вузькі вікна, ніби бійниці, – ви потрапляєте у ранньосередньовічний замок західноєвропейського феодала, що збудований за принципом «мій дім – моя фортеця».

Натомість південний вхід виконаний у арабському дусі: оздоблена різьбленням по гіпсу підковоподібна арка. На ній шість разів арабською мовою написано: «Немає переможця, окрім Аллаха». Виникає закономірне запитання, чим викликана поява цієї фрази на палаці, адже граф не був

Воронцовський палац із західного боку

Найцікавіше архітектурне рішення сховано під землею: мало кому відомо, що це – єдина на території України будівля, плити фундаменту якої залиті свинцем – таким чином у ті часи будівельники запобігали руйнуванню під час землетрусу, адже небезпека сейсмічної активності у ті часи, як і нині в Криму, була і лишається високою.

мусульманином. Вочевидь, Воронцов прагнув відтворити мавританський палац Альгамбра в Гранаді на півдні Іспанії, резиденцію мусульманських правителів Іспанії, де є такий напис, поєднати тим самим Захід зі Сходом.

Граф Воронцов збирав картини європейських митців. У зібраній в палаці колекції робіт західноєвропейських майстрів переважали твори художників Англії, Фландрії, Голландії, Італії, Франції. Тут є твори П. Снейерса, К. Нетшера, Карло Маратті, Вільяма Хогарта, Джорджа Доу. У парадному вестибюлі представлено декілька парадних портретів родичів Воронцових різних майстрів (художника Ричарда Бромптона та інших).

Останньою, в 1840-х роках, збудували бібліотеку. Книгозбірня Воронцова нараховувала 25 000 томів, з яких донині збереглося лише десять тисяч. Подібні зібрання у Воронцова були і в інших його маєтках, але збереглася лише бібліотека в Алупкинському палаці, книгозбірня Одеського палацу передана університету, тифліська зникла невідомо куди, а петербурзьку розпродав син Воронцова, Семен Михайлович.

* * *

Протягом років змінювалися власники цього палацу. Він переходив у спадок від однієї гілки роду Воронцових до іншої, але після приходу в Крим радянської влади його націоналізували, і в 1921 році тут відкрили музей.

Під час окупації Криму державами Осі в Другу світову війну палац, на щастя, не зазнав жод-

ФОТО З ВИДРИЛКИ ДЖЕРЕЛ

ФОТО ДЕНІСА МОКРЕНЦОВА

Південний вхід до палацу, виконаний у арабському дусі

них пошкоджень від бомбардувань чи обстрілів. Німецька окупаційна влада поставилася з певною повагою до культурної спадщини, видавши охоронний документ для музею. Вони навіть організували екскурсії для офіцерів і солдатів рейху. Відступаючи в 1944 році, загарбники вивезли в Німеччину 537 експонатів, не всі з яких вдалося повернути. За те, що зберіг перлину архітектури, доглядач музею Степан Щеколдін був відзначений радянськими «визволителями» досить високо – отримав десять років Гулагу як колаборант німецько-фашистських загарбників.

У 1945 році в палаці розмістилася делегація Великої Британії. Саме тут 8 лютого 1945 р. було остаточно визначено кількість країн-учасниць установчої конференції Організації Об'єднаних Націй, час і місце скликання перших зборів країн-членів ООН. Після завершення Ялтинської конференції протягом десяти років Воронцовський палац використовувався як урядова дача для високопосадовців всемогутнього тоді НКВС. Тільки з 1956 року палац знову став музеєм, і лишається ним досі. Лише його основний фонд нараховував 27 тисяч експонатів.

Палац-музей неодноразово ставав натурою для кінозйомок. Специфіка його інтер'єрів і архітектури, вписаної в кримський

пейзаж, створювала ідеальні умови для творчості.

* * *

Воронцовський палац-музей уже пережив одну окупацію. Історія повторюється? Що робиться нині, під час окупації російської? Поєднання імперських амбіцій, нафтодоларів і безкарної корупції з безконтрольністю влади й ігноруванням цінностей демократичного суспільства – погане поєднання для культурної спадщини. Особливо, коли окупанти не в курсі, що в Криму не завжди безхмарне небо.

Ще в листопаді минулого року почався ремонт даху палацу. Дах площею 2,5 тисячі квадратних метрів мали замінити за 60 мільйонів рублів з федерального бюджету. Покрівлю розібрали, тимчасово замінивши так званим «технічним дахом», причому слово «тимчасово» виявилось ключовим. Потрібна була остання краплина, щоб довершити ланцюжок нещастя.

Останньою «краплиною» став сильний дощ, що випав 7 червня цього року: на Південному березі Криму пройшли потужні зливи, які супроводжувалися сильним вітром. Ялтинські вулиці перетворилися на бурхливі річкові потоки. З Воронцовського палацу вітром зірвало тимчасовий дах, і залило музей так, що всередині «води було по кісточку».

Постраждали не лише стіни та інтер'єри палацу-музею, а й експонати. Нічого не повідомлялося про стан картин із колекції Воронцова та книг, зібраних у бібліотеці. На деякий час закрили для відвідувачів провідну експозицію – парадні зали головного корпусу палацу.

Віддуватися за федерального міністра довелося прес-службі так званого Міністерства культури РК: «Вранці 7 червня внаслідок ураганного вітру і сильного дощу частина покриття тимчасової (технологічної покрівлі) була зміщена зі свого проектного положення, що призвело до підтікання і намокання стін першого і другого поверхів головного корпусу», – йдеться в офіційному повідомленні.

«Музеєм-заповідником було вжито заходів з відключення електроживлення головного корпусу й перенесення частини музейних фондів та експонатів до інших приміщень. Прямих втрат музейних предметів не виявлено. Дощ був короточасним, і значних пошкоджень пам'ятці архітектури ураган не завдав», – переконують речники «міністерства».

«Жодної шкоди немає, прямих втрат музейних речей нами не виявлено. Було намокання стін першого і другого поверхів головного корпусу, але нічого не постраждало. Блакитна вітальня була під-

мочена, й один елемент ліплення відпав. Його вже відновлено і невдовзі буде повернуто на місце. З кабінетом Воронцова та рештою елементів експозиції все гаразд», – сказала Арина Новосельська, міністр культури у колабораціоністському уряді Криму.

* * *

Роботи з ремонту покрівлі палацу-музею вела фірма ТОВ «Меандр», що в 2018 році взялася за освоєння 367 млн рублів на реконструкцію споруди. Значимо, що саме ця фірма одночасно займається проведенням реконструкції і реставрації десятка архітектурних об'єктів на «благоприобретённом» півострові. Завзяття легко пояснюється щедрістю, з якою мінкульт Російської Федерації розподіляє кошти платників податків на потреби перебудови пам'яток культурної спадщини. Тим більше, що між згаданим «Меандром» і федеральним міністром культури Володимиром Мединським підозріло глибоке порозуміння. Ця фірма отримує всі вигідні контракти за лінією федерального міністерства культури, особливо в Санкт-Петербурзі та нині вже й у Криму і Севастополі.

На офіційному сайті ТОВ «Меандр» авторитетно запевняють: «Дах – лише перший етап роботи. Наступний – реконструкція зовнішніх інженерних мереж. На це витратять уже 300 мільйонів рублів. Реставрують й огорожі терас. Також приведуть до ладу і парк». Парк – не менш унікальна пам'ятка, ніж будівлі палацу. Невже задля приведення до ладу повирубують столітні дерева?

А фінальний акорд узагалі вражає впевненістю в завтрашньому дні: «Роботи в межах федеральної цільової програми триватимуть у Воронцовському палаці до 2020 року».

«До Бога високо, до царя далеко, а Воронцов помер», – так казали у позаминулому столітті. У Криму ж після червневої зливи, що залила Алушкінський палац-музей, поширився вислів: «Воронцов, побачивши, що відбувається, помер би вдруге».

Втім, сподіваймося, що окупація буде такою ж короточасною, як і дощ, і «значних пошкоджень» не завдасть, – тоді вдасться врятувати від сучасних варварів бодай щось.

Воронцовський палац-музей уже пережив одну окупацію. Історія повторюється? Що робиться нині, під час окупації російської? Поєднання імперських амбіцій, нафтодоларів і безкарної корупції з безконтрольністю Влади й ігноруванням цінностей демократичного суспільства – погане поєднання для культурної спадщини. Особливо, коли окупанти не в курсі, що в Криму не завжди безхмарне небо.

ФОТО З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ

ФОТО З ВІДКРИТИХ ДЖЕРЕЛ

Блакитна вітальня після проливної дощу, червень 2019 року.

УКРАЇНСЬКИЙ
КУЛЬТУРНИЙ
ФОНД

За сприяння
Українського
культурного фонду

ОРІЄНТАЦІЇ ДЖАФЕРА СЕЙДАМЕТА

ЯК ЦЕ БУЛО...

ФОТО З ВІДКРИТІХ ДЖЕРЕЛ

Автор меморандуму до німецької влади Джафер Сейдамет

Курултай намагався протестувати проти намагання уряду затиснути його керування справами на півострові у вузькі межі, й цю ситуацію вирішив використати у власних інтересах Д. Сейдамет. У липні 1918 р. він зробив ще одну спробу відтворити незалежність Кримського ханату і стати на чолі кримської влади. Разом з А. Хільмі та А.-С. Айвазовим він склав своєрідну доповідну записку, в якій було розроблено програму дій.

ТЕТЯНА БИКОВА,
К.І.Н., НАУКОВИЙ СПІВРОБІТНИК ІНСТИТУТУ ІСТОРІЇ УКРАЇНИ НАН УКРАЇНИ

Документ починався з преамбули: «Кримський народ, який через падіння Кримського ханату 135 років тому підпав під російське ярмо, щасливий мати змогу довести свої політичні сподівання до відома німецького уряду, у допомозі якого турецькому та мусульманському світу він впевнений, спираючись на щасливі історичні високі цілі, які пропонує мусульманським країнам Його Величності Велика Німецька Держава». Далі розповідалося про те, що російський уряд своєю політикою добився того,

що більша частина кримських татар була змушена, не бажаючи цього, емігрувати. «Зі статистичного збірника земств колишньої Таврійської губернії за 1915 р. можна побачити, що до 1790 р. Крим покинуло 300 тисяч татар і в період часу з 1860 до 1862 рр. – 181 177 кримських татар через те, що їх піддавали несправедливостям та утискуванням, підсумком чого стало те, що в Криму опинилося 687 зовсім спустілих селищ. Одна частина поневоленого народу, витримавши тисячі страждань та утисків, знайшла собі притулок у Добруджі та Болгарії, основна ж частина живе в Туреччині».

Далі говорилося, що якби цьому народу надали шанс створити на півострові власну державу, то переважна більшість тих, хто поїхав за кордон, негайно повернулася б до рідної батьківщини. «Якщо взяти до уваги мольби емігрантів і гарантувати їм повернення до Криму, то можна припустити, що кримські татари складуть 75-80% кримського населення. Татари, які емігрували в Туреччину й Добруджу, не можуть забути свого історичного зв'язку з Кримом. Вони і вдень і вночі як у своїй національній літературі, так і у власних піснях мріють про возз'єднання з Кримом».

Далі автори записки викладали заслуги кримських татар, цього «політично й національно знедоленого народу», у боротьбі за відновлення своїх прав. Підкреслювалося, що «кримські татари, перші з російських магометан, приєдналися до східноєвропейської цивілізації» й за допомогою «самовідданих, сповнених надій молодих вчителів поширювали загальну освіту й розвивали національну літературу. Цим шляхом вони підтримували національні почуття татар...», утверджували в них віру у звільнення». Завдяки цим зусиллям кримські татари «під час революції 1917 р., коли у жодного з народів, що населяють Росію, ще не було помітно національного руху, заявили 25 березня на конгресі, що відбувся в Ак-Месджиті за участі 3 тисяч представників, про свою національно-громадянську автономію». Своїми послідовними діями вони не лише змусили Тимчасовий уряд визнати цю їхню автономію, але й змогли створити «власну національну

ФОТО З ВІДКРИТІХ ДЖЕРЕЛ

Граф Володимир Татищев на переговорах у Берліні. Фото з часопису «Око» (Київ, число 8 за 1918 рік)

військову організацію з солдатів, які мали бути надіслані на фронт, і 2 тисячі піхотинців з полком кавалерії підтримували лад і спокій у країні».

У записці висвітлювалася роль, яку відіграли кримські татари та створений ними уряд у справі боротьби з більшовицькою анархією: «26 листопада 1917 р., тобто тоді, коли навіть Україна, що належить до великих народностей, котрі відколотися від Росії, не змогла скликати свого парламен-

ФОТО З ВІДКРИТІХ ДЖЕРЕЛ

Так званий кримський повірений у справах при Високій Порті Асан-Сабрі Айвазов

ту, кримські татари скликали за участі чоловіків і жінок, коротко кажучи, від всього народу обрану національну Раду, й їм вдалося скласти татарський парламент і створити татарський уряд. Спираючись на 5-тисячну татарську армію, яку їм вдалося створити при цьому уряді, вони взяли на себе захист й управління як татарами, так й іншими народно-

стями, що населяють Крим; до 13 січня 1918 р. їм вдалося не допустити в Криму як аграрного, так й іншого безладдя. Врешті-решт у боротьбі за свої ідеали вони були переможені в 7-8 разів сильнішими за них чорноморськими військами. Кримськотатарський народ, який оголосив і взяв на себе захист незалежності Криму, більше за всіх постраждав від ударів більшовиків, приносячи в жертву в ці жахливі дні й офіцерів, і високошанованих державних людей».

Далі робився висновок про те, що «кримські татари бажають відновити в Криму татарське панування на наступній основі. Вони складають постійний елемент Криму як найбільш старовинні хазяї Криму, вони виробляють основу всього економічного життя країни, вони складають більшість кримського населення, вони оголосили та захищали незалежність Криму й для цієї мети принесли в жертву тисячу офіцерів, солдатів і добровольців, вони добиваються визнання незалежності Криму в інтернаціональній дипломатії, вони підготовлені до цього найкращим чином через свій парламент і політично-національні організації; завдяки історичним та військовим здібностям власної раси вони можуть зберегти тишу та спокій у країні й на завершення вони спираються ще на Центральну Раду* України».

Щоб досягти цієї «святої мети», потрібно було, на думку авторів записки, виконати такі пункти:

«1. Перетворення Криму в незалежний нейтральний ханат, який спирається на німецьку та турецьку підтримку.

2. Досягнення визнання незалежного Кримського ханату у Німеччини, її союзників і нейтральних держав до укладення загального миру.

3. Утворення татарського уряду в Криму з метою цілковитого звільнення Криму від панування й політичного впливу росіян.

4. Повернення татарських урядових чиновників та офіцерів, які проживають у Туреччині, Добруджі та Болгарії, до Криму.

5. Забезпечення створення татарського війська для збереження порядку в країні.

6. Визнання права на повернення кримських емігрантів, які мешкають у Добруджі й Туреч-

Обурені міністри крайового уряду, для яких це повідомлення стало несподіванкою, звернулися за поясненнями до прем'єр-міністра з питанням, яким чином Айвазов міг бути направлений до Константинополя без санкції на те з боку Верховної Влади.

чини, та їхнє матеріальне забезпечення».

Далі автори цього документа писали: «Турецький і мусульманський світ готується до політичного союзу з Великою Німецькою Імперією, своєю визволителькою, яка вже принесла в жертву сотні тисяч людей й надалі готова робити це у ще більшому масштабі, щоб вкоренити назавжди досягнуте могутнє становище. В той час як Росія, її великий історичний ворог, загинула й шлях до Індії звільнений для Німеччини, захиталася твердиня Англії, мусульманський світ знаходить силу у твердій рішучості тих магометан, які в Криму та на Кавказі протягом століть були позбавлені честі мати право вмерти за свої прагнення й надії».

Наприкінці записки зазначалося: «Кримські татари доводять до відома німецького уряду, союзного зі славетними магометанами, вказуючи історії нові шляхи з великою рішучою мужністю, яку не змогли подолати століття, з певними надіями й вірою у тверде панування, про свої цілі, котрі вони бажають здійснити в країні своїх предків. Головним чином вони насмілюються виказати свою непохитну віру в те, що німецька дипломатія, разом з усіма магометанами високошанованого Халіфату, а також з турецьким урядом, вірним союзником Німеччини, здійснять ці святі сподівання»¹.

* * *

21 липня ця записка, відома сьогодні під назвою «Ставлення глав дирекції кримськотатарської національної ради № 37 від 21 липня 1918 р.»², була таємно передана Д. Сейдаметом, який для цього поїхав до Берліна, німецькому уряду з метою одержати підтримку з його боку. Але німецька влада залишила цей меморандум без відповіді.

У пошуках іншої сили, котра змогла б допомогти у справі відновлення Кримського ханату,

Сейдамет знову звернув свій погляд у бік Османської імперії. З цією метою, навіть без відома (а тим більше – погодження) Ради крайового уряду, він з документами за власним підписом відрядив до Константинополя А.-С. Айвазова як дипломатичного повіреного у справах кримських громадських діячів з татар, акредитованого при Міністерстві закордонних справ і члена Курултаю. Формальним приводом для цієї поїздки стало відраження до Османської імперії групи кримських татар, які мали принести уряду імперії співчуття від імені Курултаю з приводу смерті султана Мехмеда V. Айвазов включили до числа членів цієї групи, але справжньою його метою було проведення переговорів з урядом для призначення представника Криму в імперії³.

Як відомо, все таємне рано чи пізно стає явним. Так сталося і з цією ініціативою. Оттоманські державні діячі визнали вірним кроком призначення такого представника, і в місцевих газетах на початку серпня було надруковано інформацію про те, що уряд імперії прийняв вірчі грамоти кримського уряду та визнав його посланця представником Криму у власній державі⁴.

Ця інформація викликала в Сімферополі здивування, й члени Кримського крайового уряду попросили пояснень. 15 серпня в кримських газетах від імені Міністерства закордонних справ з'явилось своєрідне пояснення, в якому зазначалося: «Офіційно. Через повідомлення, що з'явилися в кримських та інших газетах щодо «посланця» або навіть «посла» кримського уряду, який прибув до Константинополя, Міністерство закордонних справ пояснило, що представника верховної влади Криму (Ради міністрів) у Константинополі поки що немає, а там перебуває дипломатичний повірений у справах, акредитований згідно з нормами міжнародного права не Радою міністрів, а Міністерством закордонних справ. Кримським повіреним у справах при Високій Порті є член Курултаю А.-С. Айвазов»⁵.

Обурені міністри крайового уряду, для яких це повідомлення стало несподіванкою, звернулися за поясненнями до прем'єр-міністра з питанням, яким чином Айвазов міг бути направлений до Константинополя без санкції на те з боку верховної влади.

Джафер Сейдамет (праворуч)

Сулькевич визнав винним у дипломатичному скандалі Сейдамета, якого звинуватив у свавільному направленні до Османської імперії «представника». Проте Сейдамет відкинув звинувачення й заявив, що він «діяв не особисто, а цілком за згодою та сприянням прем'єр-міністра», а також додав, що «на підписанні призначення були присутні ще близько 20 членів Курултаю»⁶.

* * *

У результаті було ухвалено:

«повірений у справах в Константинополі Айвазов був призначений та акредитований виключно Міністерством закордонних справ без відома та погодження Ради міністрів;

Рада міністрів готова виступити публічно з наказом про неправомочність такого призначення;

виконання цього стикається на своєму шляху з перепонами у вигляді небажаних і неминучих ускладнень під кутом зору міжнародних відносин, особливо услід за тим, що відбулося прийняття Туреччиною вірчих грамот від повіреного у справах»⁷.

У ході засідання Рада міністрів також ухвалила рішення звернутися до уряду Німеччини з вимогою «врегулювання складного міжнародного інциденту, що виник». До Берліна була надіслана телеграма, в якій, між іншим, зазначалося: «Джафер Сейдамет призначив уповноваженим у справах в Константинополі Айвазова, який нині, за повідомленнями константинопольських газет, уже визнаний турецьким урядом. Оскільки Рада міністрів подібної посади для Константинополя не ухвалювала, то й акредитування будь-кого на цю посаду з боку Міністерства закордонних справ не могло мати місця, через що Рада міністрів визнає необхідним запропонувати Сейдамету негайно перервати всілякі дії Айвазова як

дипломатичного агента, як такого, хто не має законних повноважень Уряду. Не вважаючи можливим загострювати міжнародні відносини негайним відкликанням Айвазова, просимо вжити всіх можливих заходів для налагодження цього прикрого непорозуміння»⁸.

Проте «налагодити прикрий міжнародний інцидент» не вдалося. Наступного удару планам і намірам Сейдамета завдало оприлюднення німецьким керівництвом написаної та відвезеної ним до Німеччини записки. Німці повідомили В. Татищеву, який в цей час перебував у Берліні, про те, що Айвазов веде переговори з урядом Османської імперії, а також про привезену Сейдаметом до Берліна доповідну записку, й навіть надали графу можливість ознайомитися з її змістом. За споминами В. Оболенського, «німці висловили своє невдоволення Кримському уряду за те, що він таємно від них веде якісь переговори з Туреччиною. Татищев заперечував таке нелояльне поводження Кримського уряду щодо його покровителів, але йому було надано докази й названо особу, яка їздила з Криму до Константинополя й отримала аудієнцію султана. Виявилось, що справді міністр закордонних справ Джафер Сейдамет, з благословення генерала Сулькевича й таємно від інших членів уряду, послав до Константинополя одного з членів Курултаю для якихось таємних переговорів. У чому ці переговори полягали – мені невідомо. Мабуть, не було відомо це і членам Кримського уряду, які не були посвячені в це. Однак сам факт, що голова уряду здійснював серйозні політичні дії без відома своїх колег, змусив найбільш принципового з них В. С. Налбандова негайно подати у відставку. Його приклад наслідував гр.[аф] Татищев, який завдяки Сулькевичу опинився у дурному становищі в Берліні»⁹.

Коли В. Татищев ознайомився з меморандумом, він написав листа В. Налбандову, в якому з обуренням говорив, що пред'явлення йому подібних паперів, написаних «моїм товаришем по кабінету, який перебуває зі мною в одній політичній місії, таємно від мене, створило тут враження про повну відсутність солідарності між членами Уряду й тим значно підірвало його авторитет... Такий спосіб дій Д. Сейдамета глибоко обурив мене як російську людину, виставляючи мене зрадником своєї батьківщини; ним я ніколи не був і не

Ця подія різко звузила для руху кримських татар коло його потенційних союзників, змушуючи надалі шукати підтримку там, де раніше їм не спало б на думку шукати. У багатьох джерелах і споминах простежується думка, що саме друкування цієї записки призвело в подальшому до розколу серед представників революційного руху кримських татар на два табори – поміркований і лівий, який потім увійшов у союз з більшовиками...

буду». Наприкінці листа Татищев звернувся до Налбандова з проханням повідомити Кримському крайовому уряду про те, що він виходить з його лав «з моменту вступу на територію Криму»¹⁰.

Ця інформація щодо існування доповідної записки та її змісту викликала величезний скандал (адже записка була направлена до Німеччини не тільки без відома Ради міністрів крайового уряду, але й більшості членів Курултаю). Надалі це призвело до тяжких наслідків, перш за все, для самого кримськотатарського революційного руху.

Д. Сейдамет одразу відхрестився від її авторства, заявивши, що «це справа рук окремих осіб і заперечував свою активну участь у цьому політичному кроці». Записка зустріла різке негативне ставлення майже у всіх прошарках татарського населення, в тому числі в Курултаї. Останній створив комісію «для розслідування цього питання й джерела виникнення доповідної записки» у складі трьох осіб – Кемала, Дегірменджиева та Абійбулаєва¹¹.

Ця подія різко звузила для руху кримських татар коло його потенційних союзників, змушуючи надалі шукати підтримку там, де раніше їм не спало б на думку шукати. У багатьох джерелах і споминах простежується думка, що саме друкування цієї записки призвело в подальшому до розколу серед представників революційного руху кримських татар на два табори – поміркований і лівий, який потім увійшов у союз з більшовиками...

1 вересня 1918 р. кримськотатарський Курултай відкрився після канікул і почав обговорення нагальних справ. Особливу увагу було приділено подіям, пов'язаним зі скандалом, що вибухнув навколо зв'язків з Османською імперією та Німеччиною. Під час

Міністр фінансів Кримського крайового уряду граф Володимир Татищев

роботи цієї вересневої парламентської сесії в середовищі кримськотатарського революційного руху відбувся розкол. Ліва частина Курултаю на чолі з А. Боданінським подала заяву щодо виходу зі складу членів Курултаю через принципову незгоду з лінією, яку він проводив щодо основних питань політичного життя¹².

Нової «поживи» до полум'я скандалу додало інтерв'ю Айвазова, яке він дав турецькій газеті «Іхдам». У ньому відверто заявлялося: «Нашою метою було, вживаючи всіх заходів, утвердити самостійність Криму й, таким чином, надати корінному населенню північне становище»¹³.

* Досить дивне формулювання, адже в цей час в Україні вже існувала не Центральна Рада, а Гетьманат П. Скоропадського.

1 Протоколи засідань Тавричеської ученої архівної комісії (ТУАК) за 1918-1919 гг. // Приложение к 57-му тому Известий Тавричеської ученої архівної комісії (ИТУАК). – Симферополь, б.г. – С. 26-30.

2 Державний архів Автономної Республіки Крим (далі – ДААРК). – Ф.-П.150. – Оп. 1. – Спр. 67. – Арк. 56-57.

3 Там само. – Ф.-Р-1000. – Оп. 4. – Спр. 19. – Арк. 48-48 зв., 66.

4 Там само. – Оп. 2. – Спр. 2. – Арк. 68.

5 Там само. – Арк. 66.

6 Там само. – Арк. 83.

7 Там само. – Арк. 67.

8 Цит. за кн.: Бунегин М.Ф. Революция и гражданская война в Крыму (1917-1920 гг.). – Симферополь, 1927. – С. 177.

9 Оболенский В.А. Крым в 1917 – 1920-е годы // Крымский архив (Симферополь). – 1996. – № 2. – С. 19.

10 ДААРК. – Ф.-Р-1000. – Оп. 4. – Спр. 19. – Арк. 77 зв. – 78.

11 Зарубин А.Г., Зарубин В.Г. Без победителей. Из истории гражданской войны в Крыму. – Симферополь, 2008. – С. 374.

12 ДААРК. – Ф.-П.150. – Оп. 1. – Спр. 109. – Арк. 68.

13 Там само. – Спр. 67. – Арк. 60.

КОНКУРС

У Києві пройшов II українсько-кримськотатарський фестиваль «Кримський інжир».

РОЗА КРИМСЬКА

Вже вдруге з ініціативи ДП «Кримський дім» проходить літературний конкурс «Кримський інжир», а також однойменний фестиваль, присвячений українській та кримськотатарській культурам.

За один рік конкурс і фестиваль стали помітно масштабнішими. Порівняно з минулим роком збільшилася й географія конкурсу. Оргкомітет отримав твори не лише з України та Туреччини, а й з Польщі, Болгарії та Йорданії. Загальна кількість учасників – сто двадцять п'ять осіб, що також більше, ніж торік.

Змінилися й номінації: замість «Жіночого погляду» журі оцінювало твори для дітей. А ще з'явилися й спеціальні відзнаки «За особливий внесок у розвиток кримськотатарської літератури» та «Слова свободи».

Урочисте відкриття фестивалю і церемонія нагородження переможців відбулися в Будинку звукозапису Українського радіо 13 грудня. Для привітання переможців на сцену були запрошені кінорежисер Олег Сенцов, продюсер і шоумен Ігор Кондратюк, колишня в.о. міністра охорони здоров'я Уляна Супрун, заступник Постій-

ного Представника Президента в АР Крим Таміла Ташева, журналісти Севгіль Мусаєва та Віталій Портніков.

Також на відкритті фестивалю відбулася прем'єра концерту для фортепіано з оркестром кримськотатарського композитора Усеїна Бекірова у виконанні Ансамблю класичної музики імені Бориса Лятошинського Національного будинку органної та камерної музики України (диригент – Ігор Андрієвський, солістка – Ольга Савайтан).

ОТЖЕ, ПЕРЕМОЖЦЯМИ II ЛІТЕРАТУРНОГО КОНКУРСУ «КРИМСЬКИЙ ІНЖИР» СТАЛИ:

Проза українською мовою про Крим:

Джан Гуль «Очі кіліма/Килим гезлери»

Проза кримськотатарською мовою:

Зера Бекірова «Джевіз тереги ве гулідан чечеги»

Поезія українською мовою про Крим:

Сергій Синоптик «Якою мовою купувати морозиво», добірка віршів

СВЯТО ІНЖИРУ

Поезія кримськотатарською мовою:

Сейран Ібраїм «Къырымым, азім, беклейсинъ мени!», добірка віршів

Дитяча література про Крим:

Аліме Куркчі «Тылсымджы»

Переклад художнього твору з української на кримськотатарську:

Сеяре Кокче, переклад віршів Маріанни Кіяновської та Сергія Жадана

Переклад художнього твору з кримськотатарської на українську:

В'ячеслав Левицький, переклади віршів Ельмаз Бахшиши, Таїра Керіма, Сеяре Кокче та Майе Сафет

Спеціальна номінація «Слова свободи»:

Осман Аріфмететов та Сервер Мустафаєв

Спеціальна номінація «Внесок у розвиток кримськотатарської літератури»:

Шукрі Анназ

Слід зазначити, що переможцями номінації «Слова свободи» стали кримськотатарські політв'язні, які передали конкурсні твори через своїх адвокатів. Осман Аріфмететов наразі перебуває в окупованому Сімферополі на примусовому лікуванні в психіатричній клініці, а Сервер Мустафаєв – у СІЗО міста Ростов-на-Дону, адже він фігурує в політично мотивованій справі «Хізб ут-Тахрір» як «терорист» і «екстреміст».

Окремої уваги заслуговує і сам фестиваль, адже цього року він тривав цілих три дні. За цей час було проведено багато цікавих і важливих дискусій, таких як

«Про який Крим пишуть у сучасній літературі?», «Як література впливає на наше сприйняття Криму?», «Слова свободи. Сучасна кримськотатарська поезія та проза», «Війна та мир історичних наративів» та ін. Всі ці дискусії мали на меті не тільки вирішити конкретні питання, але й ознайомити відвідувачів фестивалю з проблемою кримської літератури та присутності Криму в сучасних літературному та культурологічному контекстах.

Однак організатори не обмежувалися лише проблемними питаннями сьогодення. Наприклад, окремим блоком йшла програма для дітей: читання казок від фіналістів конкурсу «Кримський інжир», майстер-класи, презентації нової повісті Івана Андрусяка та розмальовок кримськотатарського майстра кераміки Рустема Скибіна.

Також, як і минулого року, пройшли читання творів фіналістів і переможців конкурсу. Ці твори увійдуть до другої антології «Кримський інжир», що вийде вже 2020 року.

Всі заходи фестивалю транслювалися в прямому етері, тож кожен українець – на вільній або окупованій території – міг долучитися до свята інжиру.

І, приєднуючись до слів організаторів, щиро сподіваємось, що наступний «Кримський інжир» буде проведено в Бахчисарай.

Фото Леньяри Абібулаєвої зі сторінки «Кримського дому» у фейсбуці

У НАСТУПНОМУ ЧИСЛІ «КРИМСЬКОЇ СВІТЛИЦІ»

ХЕРСОНЕС ЯК «САКРАЛЬНЕ МІСЦЕ ОХРЕЩЕННЯ»... ДІДА МОРОЗА?

На початку листопада 2019 року «прес-служба» музею-заповідника «Херсонес Таврійський» в окупованому Севастополі оголосила про створення «філії південної резиденції Діда Мороза» на базі своєї установи, що викликало неабиякий подив через вибір місця її розташування, адже відбувається це у «сакральному місці охрещення великого російського князя Володимира, котрий саме звідси приніс православ'я на Святу Русь» (згідно з твердженнями російської пропаганди). Проте, чи не збирається РПЦ за «велінням царственної длані» канонізувати Діда Мороза, оголосивши «російський» Херсонес його «історичною батьківщиною», читайте у першому номері нового 2020 року.

ГАЗЕТА «КРИМСЬКА СВІТЛИЦЯ»

Всеукраїнська літературно-художня і публіцистична газета
Свідчення про державну реєстрацію КВ № 23715-13555Р від 06.02.2019 р.

Засновники

Всеукраїнське товариство «Просвіта» імені Тараса Шевченка
Громадська організація «Кримський центр ділового та культурного співробітництва «Український дім»

Адреса редакції
03040, м. Київ,
вул. Васильківська, 1;
тел.: +38 (044) 498-23-65

Видавець
ТОВ «Видавничий дім
«Українська культура»

Директор
В'ячеслав ЮРЧЕНКО
Головний редактор
Андрій ШЕКУН
Дизайн та верстка
В'ячеслав ЮРЧЕНКО

Поліграфічний комбінат
ТОВ «Типографія «Від "А" до "Я"»
м. Київ, вул. Колекторна, 38/40
тел.: (044) 563-18-04, 562-28-51
Розповсюдження і реклама
тел.: +38 (044) 498-23-64

Редакція не завжди поділяє думки авторів публікацій, відповідальність за достовірність фактів несуть автори.
Рукописи не рецензуються і не повертаються.
Редакція залишає за собою право скорочувати публікації і виправляти мову.
Зміст газети поширюється на умовах ліцензії СС ВУ 3.0, якщо відсутні інші вказівки.

Передплата на газету
Передплатна ціна на 2020 р.:
на 6 місяців - 162,90 грн.
на рік - 325,80 грн.

У передплатній ціні враховано вартість доставки до вашої поштової скриньки і вартість оформлення абонемента.

Передплатний індекс

90269

Наклад 1000 прим.
Ціна договірна

